

להחכמה ולהקדושה עשה הסעודה, וכמו כן שבשבת נעשה הכל טוב מאוד וישראל מתקדשים בשורש הקדושה שמצד השי"ת, לכן אנחנו שמחים תיכף אחר השבת בסעודת המלוה-מלכה שהכניס אותנו לקדושתו ית"ש בשלמות. וכמו כן במוצאי יום הכפורים שנתכפר לנו העונות ונעשינו בריה חדשה מנוקים מכל עון ופשע אנחנו עושים גם כן הסעודה, כי אנחנו שמחים בקדושה זו... (מתוך פרי צדיק מוצאי יו"כ יא).

דף יז

ואומר מעין המאורע בעבודה. לכך מזכיר מעין המאורע בברכת העבודה, כי היום ניכר ונבדל על ידי קרבנותיו המיוחדים לו (עפ"י מפרשים).

רבי אליעזר אומר בהודאה. כן סובר רבי אליעזר לענין הבדלה (בברכות ג), לאמרה בברכת ההודאה. (נראה טעמו כדי לכלול בברכה זו הודאה על ימים טובים. ומחלוקת זו אמורה גם בחול, אם אומר 'עלה ויבוא' בעבודה או בהודאה, כמו שהביאו מהתוספתא ברכות ג).

בירושלמי (ברכות ד, ג), פרשו טעמו של תנא קמא שהואיל ויש בהוכרה זו בקשה, 'עלה ויבוא...' – אין לאמרה בהודאה. ולפי זה נראה שבדין היה שלא לומר 'כתוב לחיים...' בהודאה, וכדעת בה"ג (מובא בב"י ק"ב). ואילו הגאונים שתקנו לומר בהודאה סוברים שצרכי רבים שאני שמותר אף בהודאה ובג' ראשונות (וכמו שכתבו הראשונים – ע' טור שם וב"י). ולשיטתם י"ל שטעמו של ת"ק הוא כדלעיל, שהיום ניכר בקרבנות המיוחדים לו.

'ממלאה אשה כל הקדרה בשר אף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת.' מבוואר כאן שאין איסור להרבות בשיעורין במלאכת יום טוב כל שאינו מרבה בפעולות, הגם שאינו נצרך אלא לקצת. ואף שבשבת אסור הדבר ויש אומרים שאיסור תורה הוא, כגון הנצרך לבשל עבור חולה, אין לו להוסיף יותר מכדי צורכו אפילו ללא טירחה נוספת – שונה כאן שאוכל-נפש ביום טוב התר גמור הוא ואינו בגדר איסור שנדחה, הלכך גם תוספתו מותרת כשאין בדבר טירחה. ועוד, נראה להם להכמיס שכיון שאמרה תורה אך אשר יאכל לכל נפש לא הצריכה לשקול ולדקדק שלא יבשל אלא המצטרך אליו בלבד, ומשום כך מותר להרבות בשיעור כל שאין ריבוי בטרחה. אבל שבת שהעיקר אסור [אלא שנדחה מפני פיקוח נפש], אף תוספתו כמודו (עפ"י ר"ן). עוד בשיטות הראשונים באיסור ריבוי בשיעורים אם מהתורה או מדרבנן – ע' במובא במנחות סד. וע"ע בקובץ שעורים כאן).

ועתוס' גטין (ז: ד"ה אע"ג) שהתירו חכמים להרבות משום שמחת יו"ט. ומלשון התוס' כאן (בד"ה ובלבד) משמע שההתר להרבות משום הערמה הוא.

'ממלא נחתום... אבל לאפות אינו אופה אלא מה שצריך לו. רבי שמעון בן אלעזר אומר: ממלאה אשה כל התנור פת מפני שהפת נאפת יפה בזמן שהתנור מלא.' בדוקא שינה רבי שמעון בן אלעזר ונקט 'ממלאה אשה' ולא נחתום – כי לא הותר אלא בתנור קטן שהאפיה משבחת כשהתנור מלא, אבל בתנור גדול אסור להרבות מכדי הצורך (עפ"י רא"ש ועוד).

(ע"ב) 'ואם רצה לאכול את עירובו הרשות בידו.' יתכן שמשמיענו בזה שאין לחוש שגורם בידים לברכה לבטלה למפרע בכך שאוכל את עירובו ומבטל את האפשרות לעשות מלאכה לשבת [וכדרך שכתב הריטב"א שמי שנטל ידיו לאכילה

ונמלך מלאכול, אין ברכתו לבטלה, כי בשעה שנטל היה זה לצורך. וכאן נראה דקיל טפי שהרי באמת הועיל לו עירובו לבשל ולהכין עד שעה שאכלו].

ועוד יתכן שבהשמיענו שאין לאסור משום מוקצה, אעפ"י שבין השמשות הקפיד על העירוב שלא יתקלקל ויחד לו מקום (ע' מנחת שלמה ח"א עמ' עט בהערה וח"ב נ,ד).

'שאני הערמה דאחמירו בה רבנן טפי ממזיד'. פרש"י: 'שאני הערמה ממזיד דאיכא למימר אחמור בה רבנן בהערמה טפי ממזיד, דאילו מזיד רשע הוא לעבור על דברי חכמים ואין אחרים למדים הימנו והוא עצמו משים אל לבו ושב הלכך לא מעקרא תורת עירוב, אבל מערים סבור לעשות בהיתר הלכך לא ישיב אל לבו לחזור...!'

וצריך באור באיזו הערמה עסקינן, כשמבשל ביו"ט לשבת ואומר שמא יבואו אורחים היום – אם באמת הוא סבור שיבואו אורחים הרי מותר מהדין להכין ולבשל. ואם יודע שלא יבואו אורחים – הרי מזיד הוא ובמה הוא מערים? – אלא 'מערים' היינו שמרמה את עצמו, וזה גרוע ממזיד, ככתוב הנני נשפט אותך על אמרך (– בלבך. רש"י) לא חטאתי – עיקר המשפט הוא לא על החטא אלא על הסרת האחריות והרמיה העצמית בלבנו כי נקי הוא (מתוך שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ כח תשל"א).

'המעשר פירותיו בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל – לא צריכא דאית ליה פירי אחריני' אבל אם אין לו פרי אחר, יהא מותר (כן כתבו התוס' בשבת מג. ועוד).

ומשמע מדברי התוס' שם שנקטו כן בודאי הגם שספק הגמרא כאן לא נפשט. וכן נקט המגן-אברהם (תה סק"ד). ואם נקוט בעבר ובישל במזיד מיו"ט לשבת לאסור, מסתמא הוא הדין במעשר במזיד [ואף אם נקוט כאן להתר יש מקום לומר איסורא דשבת שאני כבסמוך. כן צדדו בשו"ת רשב"א ח"ה ח והרש"ש. וע' גם במאירי]. ונראה שנקטו התוס' כדברי הרא"ש ועוד [דלא כראב"ן ורי"ד], שאעפ"י שהספק לא נפשט, משמע מדברי אמוראים אחרונים שנקטו להקל מצד הסברא. וכן נפסק בשו"ע (תקכו, כג). ועכ"פ כשאין לו תבשיל אחר לאכול אין לקנסו.

'שוין שמשקיין את המים בכלי אבן לטהרם'. דוקא בכלי אבן אבל בכלי שטף לא מפני שהמים מטמאים את הכלי וכשמטבילו מטהרו. ואף כלי חרס שאין לו טהרה במקוה [או כלי שטף שאינו מכניסו כולו למים] אינו ראוי להשקה, שהרי הכלי נטמא מהמים (מדרבנן) וחוזר ומטמאם ולא הועילה השקתם כלום (תורי"ד).

*

'אטו שבת ישראל מקדשי ליה והא שבת מקדשא וקימא' –

'... וכפי מה שהאדם מתקדש עצמו מלמטה כך הקדושה פושטת והולכת בכל הנבראים. ועל כן אף קדושת השבת הגם דעצם הקדושה מעצמו, מ"מ גם הוא צריך בני אדם לקדשו, היינו במה שהם מוכנים לקבל קדושתו ולהרגיש בחדרי לבבם ומוחם הקדושה הנשפעת בו, בזה יום השבת מתקדש שבה עד תכלית קדושתו. אבל כשאין אדם מוכן לקבל הרי הוא כמי שאינו, מאחר שאין הקדושה מתגלית בלבנות בני אדם, וכל קדושתו הוא ששיגו בני אדם בו מדריגת הקדושה, ועל כן במה שהאדם מכין עצמו לקבל הקדושה, בזה הוא מקדש את יום השבת – וזהו קידוש היום, מה שאנו מברכים להש"י שקידש אותנו וקידש את השבת...!'

(מתוך קדושת השבת ב. ע"ע: סידור עולת ראיה, קידוש; שיעורים לזכר א"מ ח"ב עמ' קמ קמו)